

О Л Н Д

Тингм цэцү энүнэ кёл дорастаз уга болдж одв: чим-чим гидж махмуднь менрад, чинань алдрен болад, бұлж зальгсн кевтэ чеджднь хатурдж моголцград, бичкн күүнд мет аамад, яяхан медл уга баав.

Күн болдж, амтна өмн гарч нур хагърдж келад уга болад тингсн болхий? Уга! Даяна үүматэ цагт, хаврин хур мет асхрджак сумн дотр, товин күчнд газр тенгэр хойр ниилджасн бийнь Дедовин төвшүн үг тасрдмн биш. Салдс болгъна зүркиг секдг онц, бийиннь «түлкүртэ» эн болдмн, кенлань болвчи зөвчлдмн, болвчн сельган өгдмн. Тегад чигн Дедовиг ик бичкн уга цуггарн таасдмн.

Аасн болхий? Юндан аах билэ! Дедов болснас нааран кедү дакдж үкллэ чирацдж харгьсн болхв! Медгдг төдрхаггар, саяхн төвшүнэр келхас нань, эн бийнь үлү гидг эвтэ-аргъта, зормг болсн дееран хурц ухата, мергн билэ. Девизиона замполит, майор Дедов кедү дакдж цергчрин өмн тедниг арлан дахулдж, эвранны зормгарн болн өшрмгарн үлгүр болдж, хортиг зулгүдж, цокдж йовсн болхв!

Федор Дедовин даяч хаалгънь Хальмг теегт эклсн болдг. Эн Яшкульд болсн ик баар барлданд орлацд, Элтиг хортнас сулхлцад, Ростовиг авхин төлө ноолад..., даяг Чехословакд төгсксн даяч.

Энүнэ зормг, шамдгъа-шулуна тускар, брчднь мандлдж йовх: Даяч Улан Тугин, Улан Одна, Төрскэн харсгч даяна орденмүд болн кесг медальмүд, келвр угаггар медүлнэ.

...Эвранны неран соньссн, агчмин

зуур нүдэн аняд оркснд, энүнэ ухаиднь бичкн цагнь — гашута, зовлгъгта түрү цагнь, селанэ үкр хэрүлдг бичкн көвүнэс авн, Кок тенгэрсин загъсч йовсн күртлнь орв: кёл нүцкн, киртэ, ахрхн шалврта бичкн көвүн, брүн нарн гарснас авн, асхн нарн суутл, бдрин утар теегт малин ард дахдг... Загъсч болхларн, тингчкэд, хувд ормдг загъсч баасн баанм. Эврэн оньгьцта, гөлмтэ-шүүгүлтэ биш, аргъчн баану, ягънач? Намрин будга кинтид, хаврин хар салькнд чигн шатад, йовдж, йовдж авдгнь — 9 арслнъгас нег арслнъгнь болджана, наамн арслнъгнь эзнэ болдг... Тингдж өссн Дедов баанмч...

Стадион ниргэд, альх ташлгън улм давад баанэ. Түдс гиджэгъад эн уралан зүткэд трибунур гарч ирад, теегин олн амтна алдр сан бдрин тускар, даянд-даяна кевэр, көдлмшткөдлмшин кевэр, альднь болвчн гүдждрлт шуилтар, цагин утар илгдгддж, батрсн ингьллтин — орс хальмг хойр келн амтна ингьллтин тускар келдж баанэ. Келх дутман энүнэ үгнь улм-улмар батрад, цуг олн амтна оньг эзлв.

Келхл үг энүнд бааджл баахгов! Хальмг олн амтн эвранны сан дурарн Арасан ханьд ирдж орсна алдр бонд нерадгддж делгрүлгдсн социалистическ дөрлданд «Пролетарская победа» гидг эдл-ахун колхозникүд күчкөлснэ агъу ик диилвр барв.

Колхозин эдл-аху улм өбдлэд, улм батрад баанэ. Джил ирвас малас гардг болн ургъмл эдл-уушин кемджань бсэд, мөнъгнэ орунь икдэд йовна. Тегад чигн күч-көлснэ бдрит мөнъг-

ар тоолдж, джал өгх эв-аргъ учрв. «Пролетарская победа» колхозин делгрлтд шин девснъ эклв. Эннь колхозникүдиг баахтэ кедж, күч-көлснэ шуилтинь брджүлв.

Келхларн, Дедов кесг олн нүүрлэчирин нер, күчн-чидлан чигн, эв-аргъан, медрлэн чигн колхозин көдлмшас эс аврлдг улсин—хөөч Григорий Горобецин, гахач Мария Бормагнанава, шовуч Нина Мартыненкон, саалъч Валентина Кичкинэ, бригадир Давид Шептыровин, комбайнер Григорий Холоденкон болн нань чигн үүрмүдин нериг үнн седкл деерас бахтдж нерадв. Болв, эвранны тускар биш нам правлена тускар ам аньгъадж үг келхэн хаясн уга. Келхм билэ, келв гидж кень болвчн хүүвдждж ховлшгонь лавта. Келхм билэ!

...1950 джилин октябрь сар. Бычкн-бичкн, чидл-күчнь тату эдл-ахусиг негдүлэд, батрулдж баасн цаг. Тер учрар эши түрүнд хойр

ТООМСРТА

колхоз негдв, джил болад дажн бас нег колхоз деернь ниилв. Тегад үсн, тосн махн ноосн гидгас хоосн гилтэ, тохмнь му малта, энгъ-зах уга, өргн-у болвчн, эмнгшрсн ик, эдлврт баахнь яду, асрмдж татуд үрхдэн күрсн газрта, тер учрар олз-ору гидгас күн дживтм юмн уга, хатэр тиклэ хатэр, самгъа гихлэ самгъа эдл-аху Федор Ивановичин зэм деернь агдв.

Юнас авн эклхмб, юнас...? — гиггэд, эн сурвр минъг дакдж ухаиднь орад, г а р а д, д а к н орад, тингх б о л г ь н д а н мел нег харүд ирдж тулдмн. Тернь — амтн. «Алькинъ болвчн күцэхд олн чидл кергтэ, зуг чадмг кевэр теднлэ бөрддж бийан иткүлэд, теднэ негдүлгдсн күчиг эдл-ахун делгрлтин чик хаалггар залх кергтэ,

эс гидж амтн олз-ору уга болдт дасад хуурч, терүнд иидж, нам ам аньгъахш. Тегад чигн күн болгън эвранны мал-гер батлхар шундг оньгтэ. Зарминын гер шидртэн тэрдг тарань тектарт күрхдэн шаху, үкртэ, негнь багъ гисн кевтэ хойрта, гуни-гунджта, арв гар хөөтэ, гаха шову бордна. Цуг эн тоотиг асад, асрад, бсгэд, услад, өвслх кергтэлм! Тегад, колхозд кезэ көдлхмб? Кен? Гүрмин икнь эн» гидж Дедов тоолв.

Тегад эн төрөс авн шин ахлач көдлмшэн эклв. Юмна түрүнд Федор Иванович коммунистирлэ зөвлэв. Тедн шин ахлачин келсиг эвранны хуртап нег дууггар дөнъилад: гермүд шидр тэрдг таранэ кемджат эрк биш багърулад, көдлмш кедж чахд тоот көдлгдэр, эдл-ахун делгрлтин чик хаалгд орх, колхоз олзта-орута болхд амт иткүлх—шиидвр авад, цаялгъврин көдлмш бөргэр кех болв. Амтн тегад шин ахлач иткв.

...Гүдждж көдлсн түрүн джил төгсдж йовла. Правленд зармнь:—аш му болх баадл уга, олз-ору зөварт күрад одх оньгтэ — гилдэд күүндлнэ. Болв, Дедов «гууджмисиг намрар тоолдмн» гичкэд күүндхэр седмн биш. Уг сүүлднь тооцан болад ирхлэ, түрүн джилин аш санджаснас хол давдж. Күч-көлснэ нег бдрт мөнъгар 3 арслнъ 40 деншиг, буудяггар 1 килограмм өгдв. Түрүн джилин аш тинм болв...

Ода «Пролетарская победа» колхоз — мана республикин ик бөдэн делгрлтэ, зүсн-зүүл аньгстэ эдл-ахусин негнь сүл джилмүдт эн колхоз малиннь тоог кесг холвад, боднцг, буудя, тарэ-темс, үс, мах гаргългъан үлү гидгэр бөдлүлв. Эдл-ахун

олз-орунь нидн джил 9 сай 600 гар минъгън арслнъ болв.

Эдл-аху долан джилин эргид энүнэсн үлү күчр гидг белтгтэ болхмн. Селанэ эдл-ахун 100, гектар газрас 1965 джил 80 центнер мах, 280 центнер үс колхоз авхмн. Буудя гаргългънь гүртмдэн 15 минъгън тонн күрхмн.

Бдр ирвас колхозин селэн оньгэн солад баанэ. Дедовиг ирхд Виноградное селанд зуг 230 гермүд билэ, тингчкэд цуггар гилтэ, маштг гихлэ маштг, зута гихлэ зута, харньгъу болчкад шавр, бичкн-бичкн гермүд билэ. Ода болхла энд 600 өркбүл эвранны сарул, саяхн гермүдт баанэ. Шавр гермүд уга гилтэ, селэн мел көкрэд, цецкэрад баанэ.

Зуг сүл хойр джилин эргид 167 гермүд баргдв, 20 герин тосхлтинь төгсн гиджанэ. Гер болгнд радио келнэ, электричеств шатна.

Эн селанд 5 магазин, дундин школ, клуб, библиотек, хувц уйдг ателье, хот уудг гер, поштин шин гер, хоршуллгъна касс баанэ.

Долан джилин эргид Виноградное улм саяхрх. Энүг кеерүлдж ясрулад, культури тосхлг кехд 6 сай гар арслнъ гаргългх темдгдв. Культурин гер, шин библиотек, больниц, бань нань чигн кесг тосхлгс темдгдгдженэ... Ахрар келхлэ джиргъл альднь болв чигн буелад баанэ.

Эн тоотд Федор Иванович Дедовин илчнь багъ биш. Олна сая хаядк, бдр-сө уга килдг, амтн эс үсниг үздг, ююг болвчн чимк, мисхл күртлнь тоолдг, ямаран болвчн төрт, ик багъ гидж йилгъл уга оньган өгч күцэдг — Федор Ивановичин даслт. Тегад чигн коммунист Дедов олнд ик тоомсрта.

А. ВОЛОШИН.